

Ion-Exchange Chromatography

บทที่ 13

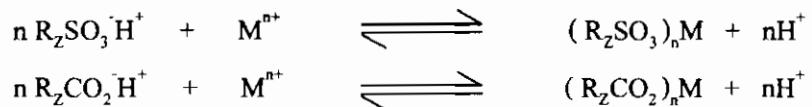
วิธีการแลกเปลี่ยนไอออน

Ion-Exchange Chromatography

หลักการ (Principle)

วิธีการแลกเปลี่ยนไอออนสามารถใช้ในการแยกสาร โดยให้สารที่ต้องการแยกถูกจับไว้ที่สารชนิดหนึ่งที่เรียกว่าเรซิน (exchanger resin) การจับของสารกับเรซินเกิดขึ้นได้เนื่องจากเกิดการแลกเปลี่ยนไอออนที่มีประจุเหมือนกันระหว่างไอออนในเรซินกับไอออนที่อยู่ในสารละลาย การแยกทำได้โดยบรรจุเรซินในคอลัมน์แล้วผ่านสารที่ต้องการแยกลงในคอลัมน์ สารที่ต้องการแยกจะถูกเรซินจับไว้ในคอลัมน์จะเห็นได้ว่าวิธีการนี้ชงคงใช้หลักการเดียวกับวิธีคอลัมน์โคมากาฟิโน่นเอง ดังนั้นจึงเรียกวิธีการนี้ว่า (Ion-Exchange chromatography) ซึ่งพบว่าวิธีนี้จะเป็นประโยชน์มาก และใช้แก่ปัญหาที่บุ่งมากในการวิเคราะห์ได้หลายอย่าง เช่น การทำน้ำให้บริสุทธิ์เพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ การทำให้สารละลายเข้มข้นขึ้นเพื่อสามารถใช้ในการวิเคราะห์ปริมาณได้ วิธีของการแลกเปลี่ยนไอออนสามารถใช้ได้กับการแยกไอออนของสารอนินทรีย์ และการแยกสารพากัดจะมีในไข่และที่วิธีการของโคมากาฟิโน่นๆ ใช้ได้ดีกับสารเชิงซ้อนอนินทรีย์เท่านั้น

Ion exchange resin เป็นสารอินทรีย์ชนิด high polymer มีน้ำหนักโมเลกุลสูงที่มี ionic functional group ถ้าเป็นเรซินชนิดที่สามารถแลกเปลี่ยนไอออนในสารละลายที่มีประจุบวกเรียกว่า Cation-exchanger resin ฟังชันอลกรูฟจะเป็นกรด ถ้าเรซินชนิดแลกเปลี่ยนไอออนที่มีประจุบวก (cation) เป็นชนิดกรดแก่ฟังชันอลกรูฟคือ $-SO_3H$ ถ้าเป็นชนิดกรดอ่อนฟังชันอลกรูฟคือ $-COOH$ โปรดอนของกรดทั้งสองในเรซินสามารถแลกเปลี่ยนกับแคทไอออนในสารละลายได้

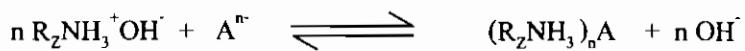
โดยที่ R_z = resin

ถ้าเป็นเรซินที่สามารถแลกเปลี่ยนไอออนแอน ไอออนในสารละลายที่มีประจุลบจะเรียกว่า Anion exchanger resin พิษชั้นนอกกรูฟคือไฮดรอกไซด์ (OH^-) จะสามารถเกิดการแลกเปลี่ยนแอน ไอออนดังนี้

ถ้าเป็นเรซินชนิดเบสแก๊ส

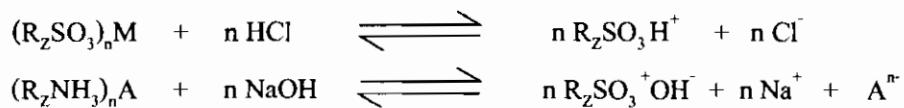

ถ้าเป็นเรซินชนิดเบสอ่อน

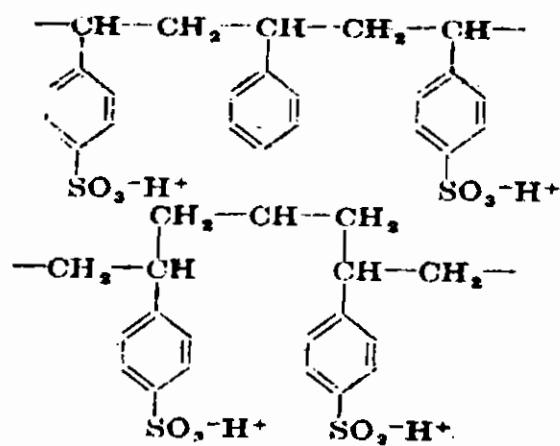

R แทนด้วยกรูฟสารอินทรีย์ เช่น methyl group

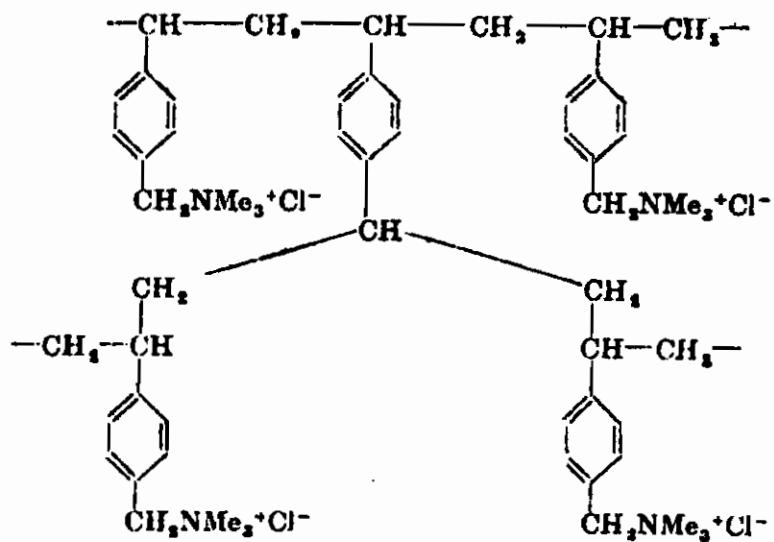
เมื่อเรซินถูกนำมายังแลกเปลี่ยนกับแคท ไอออนหรือแอน ไอออนแล้วเราสามารถเปลี่ยนสภาพของเรซินให้กลับมาอยู่ในรูปของกรด (H^+) หรือของเบส (OH^-) ได้ใหม่ โดยการใช้กรด HCl หรือเบส NaOH ผ่านลงในคอลัมน์ใหม่อีกครั้งหนึ่ง

ตัวอย่างสูตรโครงสร้างของเรซินชนิดแลกเปลี่ยนแคทไออ่อนและแอนไฮอ่อน

รูปที่ 13.1 เรซินชนิดแลกเปลี่ยนแคทไออ่อน

รูปที่ 13.2 เรซินชนิดแลกเปลี่ยนแอนไฮอ่อน

การทดลองที่ 13.1

การแลกเปลี่ยนไอออนกับการไทเกρตโดยวิธี

การเกิดสารประกอบเชิงช้อน

(Ion-exchange method and Chelometric Titration)

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

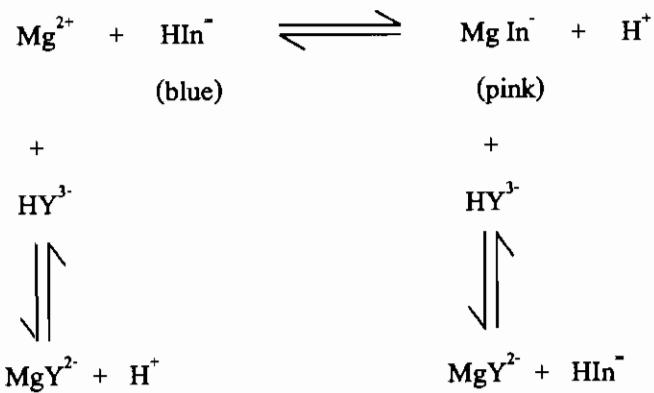
เรซินชนิดแคทไอออนที่นำมาใช้จะมี proton (H^+) พิจฉันนอลกรูฟที่สามารถเกิดการแลกเปลี่ยนได้ ดังนั้นแคทไอออนทุกไอออนที่อยู่ในสารละลายสามารถเกิดการแลกเปลี่ยนไอออนกับ H^+ ได้ นั่นคือเมื่อผ่านสารพสมของ Na^+ , Mg^{2+} และ Zn^{2+} ลงใน colum จะสามารถแลกที่กับ H^+ ในเรซิน H^+ ที่ผ่านออกมานาจาก colum จะสมบูรณ์กับปริมาณของเกลือและกรดที่มีอยู่ในสารละลาย ตัวอย่างพสมทั้งหมด

$$\text{no. gm E } H^+ \text{ ที่ผ่าน colum} = \text{no. gm E } H^+ + \text{no. gm E } Na^+ + \\ \text{no. gm E } Mg^{2+} + \text{no. gm E } Zn^{2+}$$

เมื่อน้ำสารตัวอย่างที่มีอยู่มาไทเกรตกับสารละลายน้ำตรฐาน EDTA โดยควบคุมสภาวะให้เหมาะสมสามารถแยกไอออนที่ถูกไทเกรตได้ดังนี้

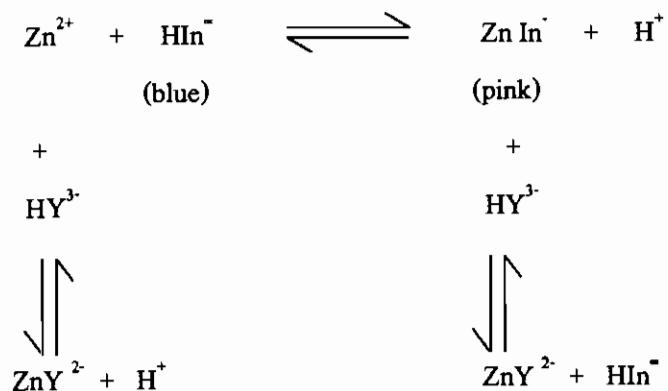
การไทเกรตหาปริมาณ Zn^{2+} กับ Mg^{2+} โดยใช้ EDTA

ในสารละลายน้ำที่เป็นสารพสมของ Zn^{2+} กับ Mg^{2+} ไอออนทั้งสองสามารถทำปฏิกิริยาได้สารประกอบเชิงช้อนกับ EDTA ที่ pH 10 ถ้า pH สูงกว่านี้ Zn^{2+} กับ Mg^{2+} จะตกละกอนเป็นโลหะไฮดรอกไซด์ ดังนั้นถ้าทำการทดสอบโดยไทเกรตสารละลายน้ำตัวอย่างด้วย EDTA โดยใช้ Eriochrome Black-T เป็นอินดิเคเตอร์ ที่ pH 10 ไอออนของโลหะทั้งสองจะทำปฏิกิริยากับ EDTA โดยที่ H^+ และ Na^+ จะไม่เกี่ยวข้องกับปฏิกิริยาและ สีของอินดิเคเตอร์ที่จุดบุศคือสีน้ำเงิน

ปฏิกิริยาการไทเทրต์ (blue) สีที่จุดยุติ

Zn^{2+} จะเกิดปฏิกิริยาได้แบบเดียวกับ Mg^{2+}

ปฏิกิริยาการไทเทรต์ (blue) สีที่จุดยุติ

การไทเกրตห้าปริมาณ Mg^{2+}

โดยวิธีการไทเกรตที่ pH 10 เช่นเดิมและเติม KCN ให้มากเกินพอลงไปด้วย พบร่วงสังกะสี จะเกิดสารประกอบเชิงซ้อนกับโซเดียมไนเตรต ได้สารประกอบเชิงซ้อนที่เสถียรดังนั้นสังกะสีจึงไม่ถูกไทเกรตด้วย EDTA จะทำให้แมกนีเซียมถูกไทเกรตเพียงไ้อ่อนเดียว

โดยวิธีการไทเกรตสารละลายน 4 แบบข้างล่างนี้จะทำให้สามารถคำนวณห้าปริมาณของ H^+ , Na^+ , Zn^{2+} และ Mg^{2+} ในสารละลายนมได้

สารละลายนี่ 1

นำสารละลายตัวอย่างไทเกรตกับสารละลามาตรฐานเบส จะได้ปริมาณของ H^+ ที่มีอยู่ในสารละลายนี้

สารละลายนี่ 2

นำสารละลายตัวอย่างผ่านคอลัมน์ที่บรรจุเรซินที่สามารถแยกเปลี่ยนแคทไออกอนนำสารละลายที่อีกที่ได้ทั้งหมดมาไทเกรตกับสารละลามาตรฐานเบส จะได้ปริมาณเบสที่สมมูลกับแคทไออกอนที่มีอยู่ในสารละลายทั้งหมด

สารละลายนี่ 3

นำสารละลายตัวอย่างมาไทเกรตกับสารละลามาตรฐาน EDTA โดยใช้ Eriochrome black-T เป็นอินดิเคเตอร์ ที่ pH 10 ปริมาณของ Zn^{2+} และ Mg^{2+} จะสมมูลกับปริมาณ EDTA

สารละลายนี่ 4

นำสารละลายตัวอย่างมาอีกจำนวนหนึ่งเติม KCN ลงไปเป็น masking agent แล้วไทเกรตกับสารละลามาตรฐาน EDTA ปริมาณของ EDTA ที่ใช้จะสมมูลกับ Mg^{2+} เพียงไ้อ่อนเดียว

จุดประสงค์ของการทดลอง

- เพื่อศึกษาเทคนิควิธีการแยกสารโดยใช้เรซินชนิดแลกเปลี่ยนแคทไอออน (Cation exchange resin)
- วิเคราะห์หาปริมาณสารผสมตัวอย่างที่ประกอบด้วย H^+ , Na^+ , Mg^{2+} และ Zn^{2+} โดยอาศัยเทคนิคของการแลกเปลี่ยนไอออนโดยใช้แคทไอออนเรซิน และการไฟเกรดแบบเกิดสารประกอบเชิงชั้นโดยการใช้ EDTA

อุปกรณ์ที่ใช้ในการทดลอง

- คอลัมน์แก้ว ขนาด 0.5×12 นิ้ว	1 อัน
- ปีเปต ขนาด 10 , 25 มล. อย่างละ	1 อัน
- ขวดรูปกรวย ขนาด 250 มล.	5 ใบ
- บิวเร็ต ขนาด 50 มล.	2 อัน
- บีกเกอร์ ขนาด 100 มล.	4 ใบ
- กระบอกตวง ขนาด 100 มล.	1 อัน
- ถุงยางคุณภาพดี	1 ถุง

สารละลายน้ำที่ใช้ในการทดลอง

- สารละลายน้ำตัวอย่างผสมของสารของ H^+ , Na^+ , Mg^{2+} และ Zn^{2+}
- HCl เข้มข้น 6 M
- สารละลายน้ำฟเฟอร์ pH 10 เตรียมได้โดยผสม 6.8 กรัม ของแอมโมเนียคลอไรด์ กับ 57 มล. แอมโมเนียเข้มข้น แล้วเจือจางจนมีปริมาตร 100 มล.
- สารละลามาตรฐานทุกชนิด 0.1M NaOH จำนวน 250 มล. ทำการไฟเกรดหากความเข้มข้นที่แน่นอนด้วยสารละลายปั๊มน้ำ KHP 0.1 M
  - อินดิเคเตอร์ Eriochrome black-T
  - อินดิเคเตอร์ฟีโนลฟทาลีน
  - เรซินชนิดแลกเปลี่ยนแคทไอออน Dowex 50- X₈ ขนาด 50-100 mesh

- สารละลายน้ำตรฐานทุติยภูมิ 0.02 M EDTA จำนวน 250 มล. ทำการไทยเหตุความเข้มข้นที่แน่นอนด้วยสารละลายน้ำตรฐานปฐมภูมิ CaCO_3 (ก่อนไทยเหตุให้เติมน้ำฟีฟอร์ pH 10 จำนวน 25 มล.)
- สารละลายน้ำตรฐานปฐมภูมิ 0.02 M CaCO_3 เตรียมได้โดยชั่งแคลเซียมคาร์บอนেตที่บริสุทธิ์อย่างละเอียด น้ำหนักประมาณ 0.2 กรัม ละลายของแข็งนี้ด้วย 1.0 M HCl จนละลายหมด (พยา yan ใช้ 1.0 M HCl ให้น้อยที่สุดที่สามารถละลาย CaCO_3 ได้หมด) ทำการละลายให้เป็นกากางด้วยเบส NaOH แล้วทำให้มีปริมาตรคงที่ 100 มล. ด้วยน้ำกลั่นในขวดวัดปริมาตร คำนวณความเข้มข้นที่แน่นอนของ CaCO_3 จากน้ำหนักที่ซึ่งอย่างละเอียด
- KCN (ใช้สารเคมีนี้อย่างระมัดระวัง และห้ามเทสารเคมี KCN ลงในสารละลายน้ำ因为เป็นอันตราย เพราะจะทำให้เกิดก๊าซ HCN ซึ่งเป็นก๊าซพิษทำให้อหิงตายได้)

วิธีทดลอง

1. ทดลองหาความเข้มข้นกรดของสารละลายน้ำตัวอย่าง
  - ปีเปตสารละลายน้ำตัวอย่างปริมาตร 10 มล. ใส่ลงในขวดรูปกรวยขนาด 20 มล. จำนวน 3 ใบ
  - เติมน้ำกลั่น 2-3 หยด
  - เติมน้ำกลั่น 75 มล.
  - ทำการไทยเหตุกับสารละลายน้ำตรฐาน NaOH
  - บันทึกปริมาตรของ NaOH ที่ใช้ในการไทยเหตุ
2. ทดลองหาปริมาตรของสังกะสีรวมกับแมกนีเซียม
  - ปีเปตสารตัวอย่างปริมาตร 10 มล. ใส่ลงในขวดรูปกรวยขนาด 250 มล. จำนวน 3 ใบ
  - ทำการละลายในขวดให้สะเทินโดยเติม 0.100 M NaOH (ปริมาตรที่เติมเท่ากับปริมาตรที่ใช้ไทยเหตุในข้อที่ 1 หรือมากกว่าเล็กน้อย)
  - เติมสารละลายน้ำฟีฟอร์แมมนีบ pH 10 จำนวน 10 มล.
  - ใส่องคิดเคเตอร์ Eriochrome black-T 2-3 หยด

- ไทเทրตสารละลายน้ำในขวดรูปกรวยด้วยสารละลายน้ำครูาน EDTA จนสีของสารละลายนี้เปลี่ยนจากสีม่วงแดงไปเป็นสีน้ำเงิน
- บันทึกปริมาตรของสารละลายน้ำ EDTA ที่ใช้

3. ทดลองหาปริมาณของแมกนีเซียม

- ปั๊ปเปิดสารตัวอย่างปริมาตร 10 มล. ใส่ในขวดรูปกรวยขนาด 250 มล. จำนวน 3 ใบ
- ทำสารละลายน้ำในขวดให้สะเทินโดยเติม 0.100 M NaOH (ปริมาตรที่เดิมเท่ากับปริมาตรที่ใช้ในข้อ 1 หรือมากกว่าเล็กน้อย)
- เติมสารละลายน้ำ pH 10 จำนวน 10 มล.
- เดิมของแข็ง KCN โดยประมาณ 1 กรัม (ใช้ช้อนตักสาร 1 ช้อน)
- ใส่อินดิเคเตอร์ Eriochrome black-T 2-3 หยด
- ไทเทรตสารละลายน้ำในขวดรูปกรวยด้วยสารละลายน้ำครูาน EDTA จนสีของสารละลายนี้เปลี่ยนเป็นสีน้ำเงิน

4. หาปริมาณของกรดที่สมมูลกับกรดและเกลือในสารตัวอย่างผสม

ในระหว่างที่นักศึกษากำลังรอให้สารตัวอย่างถูกห่อออกจากคอลัมน์ในการทดลองข้อ 4 ให้ทำการทดลองข้อ 1, 2 และ 3 พร้อมๆ กันไปด้วย

4.1 ใส่ไข้เก้าที่ซุ่นด้วยน้ำลงในคอลัมน์ ให้ไข้เก้าอุดที่ปลายด่างสุดของคอลัมน์เพื่อกันไม่ให้เรซินหลุดออกจากคอลัมน์ (ในขณะที่ใส่ในคอลัมน์ความมีน้ำอยู่ด้วย)

4.2 นำเรซินที่แซ่บอยู่ในน้ำคนให้แขนงลงในคอลัมน์ให้ได้ขนาดสูง 8-10 นิ้ว ใช้แท่งเก้าวcame เน่าๆ ข้างคอลัมน์เพื่อให้เรซินแน่น

4.3 ใช้ไข้เก้าปิดทับส่วนบนของเรซิน (ในการทดลองต้องระมัดระวัง ตลอดเวลาไม่ให้คอลัมน์แห้ง)

4.4 ผ่าน 6 M HCl จำนวน 50 มล. ลงในคอลัมน์เพื่อให้เรซินอยู่ในรูปของ H^+ ให้อัตราการไหลของ HCl ผ่านคอลัมน์ 1-2 มล./นาที

4.5 ล้างคอลัมน์ด้วยน้ำกลั่นครั้งละ 25 มล. 5-6 ครั้ง ต้องให้น้ำส่วนแรกผ่านไปเกือบแห้ง จึงค่อยเติมส่วนที่สองเป็นไปตามลำดับ ล้างด้วยน้ำกลั่นจนทดสอบได้ว่าน้ำที่ล้างผ่านคอลัมน์ไม่มีความเป็นกรด ทดสอบโดยใช้กระดาษลิตมัส

4.6 ปีเปตสารตัวอย่าง 10 มล. ใส่ลงในคอลัมน์ ทิ้งไว้ 5-10 นาที เพื่อให้แน่ใจว่า แคทไอออนที่มีอยู่ในสารละลายน้ำตัวอย่างแตกเปลี่ยนไอออนไปrotton ในเรซินได้หมด

4.7 เติมน้ำกลั่นผ่านลงในคอลัมน์ครั้งละ 25 มล. จำนวน 3 ครั้ง พร้อมทั้งเก็บน้ำสารละลายน้ำที่ผ่านออกมานอกจากคอลัมน์ลงในขวดรูปทรงนาค 250 มล. ตรวจสอบสารละลายน้ำด้วยท้าบที่ผ่านออกมานอกจากคอลัมน์ต้องไม่มีฤทธิ์เป็นกรด

4.8 นำสารละลายน้ำที่เก็บได้ทั้งหมดในขวดรูปทรงนาค 0.100 M NaOH โดยใช้ฟันอลพทาลีนเป็นอินดิเคเตอร์

4.9 ทำการทดลองซ้ำใหม่อีก 1 ครั้ง เริ่มตั้งแต่ 4.4-4.8

4.10 บันทึกผลการทดลอง

5. หากความเข้มข้นที่แนะนำของสารละลายน้ำ EDTA โดยไฟเกรตกับสารละลายน้ำตรฐานปูนภูมิ CaCO_3

ตัวอย่างผลที่ได้จากการทดลองและการคำนวณ

■ สรุปผลที่ได้จากการทดลอง ดังนี้

- สมมติว่าหากความเข้มข้นที่แนะนำของสารละลายน้ำตรฐาน NaOH ได้เท่ากับ 0.1012 M EDTA ได้เท่ากับ 0.0196 M
- ปริมาตรสารละลายน้ำตรฐาน NaOH ที่ใช้ในการทดลองข้อ 1 (หากความเข้มข้นของกรดในสารละลายน้ำตัวอย่าง) เฉลี่ยได้ = 5.7 มล.

3. ปริมาณสารละลายน้ำดีที่ใช้ในการทดลองข้อ 2

(หาปริมาณ $Zn^{2+} + Mg^{2+}$) เฉลี่ยได้ = 21.5 มล.

4. ปริมาณสารละลายน้ำดีที่ใช้ในการทดลองข้อ 3

(หาปริมาณ Mg^{2+}) เฉลี่ยได้ = 11.2 มล.

5. ปริมาณสารละลายน้ำดีที่ใช้ในการทดลองข้อ 4

(หาปริมาณกรดที่สมนูลกับกรดและเกลือ) เฉลี่ยได้ = 18.6 มล.

■ การคำนวณ

จากผลที่ได้ข้อ 1

$$\begin{aligned} \text{แสดงว่า } H^+ \text{ ที่มีอยู่ในสารละลายน้ำดีทั้งหมด} &= 5.7 \times 0.1012 \text{ มิลลิโมล} \\ &= 0.576 \text{ มิลลิโมล} \end{aligned}$$

นำสารละลายน้ำดี 10 มล.

$$\begin{aligned} \text{ความเข้มข้นของ } H^+ \text{ ในสารละลายน้ำดี} &= 0.576 / 10 \text{ M} \\ &= 5.76 \times 10^{-2} \text{ M} \end{aligned}$$

จากผลที่ได้ข้อ 3

$$\begin{aligned} \text{แสดงว่า } Mg^{2+} \text{ ที่มีอยู่ในสารละลายน้ำดีทั้งหมด} &= 11.2 \times 0.0196 \text{ มิลลิโมล} \\ &= 0.219 \text{ มิลลิโมล} \end{aligned}$$

สารละลายน้ำดี 10 มล.

$$\begin{aligned} \text{ความเข้มข้นของ } Mg^{2+} \text{ ในสารละลายน้ำดี} &= 0.219 / 10 \text{ M} \\ &= 2.19 \times 10^{-2} \text{ M} \end{aligned}$$

จากผลที่ได้ข้อ 2

$$\text{ปริมาณของ } Zn^{2+} + Mg^{2+} \text{ ในสารละลายน้ำดี} = 21.5 \times 0.0196$$

$$= 0.421 \text{ มิลลิโมล}$$

$$\begin{aligned} \text{แต่ในสารละลายน้ำดี } Mg^{2+} \text{ อยู่} &= 0.219 \text{ มิลลิโมล} \\ \text{ในสารละลายน้ำดี } Zn^{2+} &= 0.421 - 0.219 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} &= 0.202 \text{ มิลลิโมล} \\ \text{นั่นคือสารละลายน้ำมี } Zn^{2+} \text{ เข้มข้น} &= 0.202 / 10 M \end{aligned}$$

$$= 2.02 \times 10^{-2} M$$

จากผลที่ได้ข้อ 4

$$\begin{aligned} \text{ปริมาณของกรดที่สมมูลกับกรดแอลเกสิอ} &= 18.6 \times 0.1012 \\ &= 1.88 \text{ มิลลิโมล} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{จำนวนโมล } H^+ \text{ ทั้งหมด} &= \text{จำนวนโมล } H^+ + \text{จำนวนโมล } Na^+ + \\ &\quad 2(\text{จำนวนโมล } Mg^{2+}) + 2(\text{จำนวนโมล } Zn^{2+}) \\ 1.88 &= 0.576 + \text{จำนวนมิลลิโมล } Na^+ + 2 \times (0.219) + 2 \times (0.202) \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{จำนวนมิลลิโมล } Na &= 1.88 - 0.576 - 0.438 - 0.404 \text{ มิลลิโมล} \\ &= 0.462 \text{ มิลลิโมล} \end{aligned}$$

$$\text{ความเข้มข้นของ } Na^+ \text{ ในสารละลายน้ำ} = 0.462 / 10 M = 4.62 \times 10^{-2} M$$

การแยกต้องที่ 13.2

การแยกเหล็กออกจาก koboltโดยใช้รีซิ่น การแลกเปลี่ยนไอออน (Iron Cobalt Separation by Exchange)

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

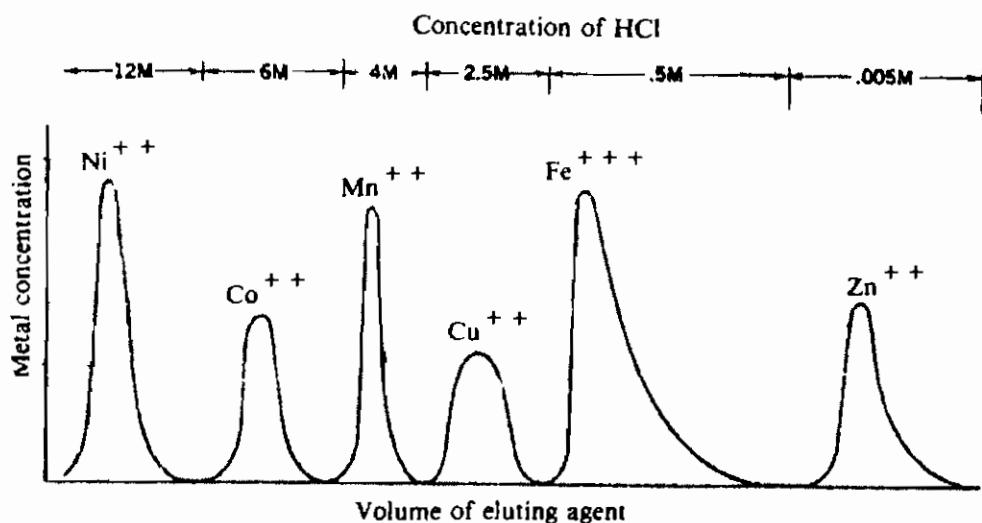
Kraus และ Moore เป็นผู้พบร่วมกันว่าสามารถใช้เรซินชนิดแลกเปลี่ยนแอนไอกอน (anion exchanger resin) ในการแยกสารผสมไอออนของโลหะ เช่น Fe^{3+} , Mn^{2+} , Co^{2+} , Zn^{2+} , Ni^{2+} และ Cu^{2+} ได้ทั้งที่ไอออนเหล่านี้เป็นแคทไอออน ทั้งนี้ เพราะว่าแคทไอออนเหล่านี้สามารถก่อการประกลบเชิงซ้อน (complexing ion) ที่มีประจุเป็นลบแอนไอกอนได้กับคลอไรด์ไอออน (Cl^-)

เมื่อ n มากกว่า m สารประกลบเชิงซ้อนจะมีคุณสมบัติเป็นประจุลบ ซึ่งสามารถแลกเปลี่ยนประจุลบ (แอนไอกอน) ในเรซินและถูกจับไว้ที่เรซิน ไอออนของโลหะจะอยู่ในสภาพที่เป็นแคทไอออนหรือแอนไอกอนขึ้นอยู่กับความเข้มข้นของคลอไรด์ไอออน ถ้าความเข้มข้นของคลอไรด์ไอออนมีค่าน้อยในสารละลายส่วนใหญ่จะมีโลหะในรูปของแคทไอออน M^{n+} ถ้าความเข้มข้นของคลอไรด์ไอออนมีค่าสูงโลหะก็จะอยู่ในรูปของแอนไอกอน $\text{MC}_{\text{l}_m}^{n-m}$ เนื่องจากว่าโลหะแต่ละชนิดมีความสามารถในการเกิดสารประกลบเชิงซ้อนกับคลอไรด์ไอออนได้แตกต่างกัน (มีค่า stability constant ต่างกัน) เช่น Zn^{2+} ใน 6 M HCl จะเกิดเป็น ZnCl_4^- แต่ Ni^{2+} ไม่เกิด จะบังคับมีสภาพเป็นแคทไอออน ดังนั้น เราจึงสามารถแยกไอออนทั้งสองออกจากกันได้ เพราะ ZnCl_4^- จะถูกจับไว้ในคลอลัมเน่ ขณะที่ Ni^{2+} จะถูกอีกรูปออกจากมา

ถ้าหากมีสารละลายผสมของไอออน Fe^{3+} , Mn^{2+} , Co^{2+} , Zn^{2+} , Ni^{2+} และ Cu^{2+} ในสารละลาย 12 M HCl โลหะทุกตัวจะเกิดสารประกลบเชิงซ้อนกับคลอไรด์เป็นแอนไอกอนยกเว้น Ni^{2+} ถ้าผ่านสารละลายผสมนี้ลงในคลอลัมเน่ที่บรรจุเรซินชนิดแลกเปลี่ยนแอนไอกอน สารประกลบเชิงซ้อนทุกตัวจะถูกจับไว้ในเรซิน ยกเว้น Ni^{2+} เมื่อผ่านสารละลาย 6 M HCl ลงในคลอลัมเน่พบว่าสารประกลบเชิงซ้อนของ kobolt ซึ่งมีค่า stability constant น้อยที่สุดจะถูกอีกรูปออกจากคลอลัมเน่ก่อน เมื่อ

เปลี่ยน eluent เป็น 4 M HCl Mn^{2+} จะถูกอีสูทธอกม่า โลหะแต่ละตัวจะถูกอีสูทธอกม่าได้ เมื่อคิดความเข้มข้นของคลอไรค์ลงเพื่อเปลี่ยนสารประกอบเชิงชั้นนี้เป็นแอนิโอลันให้กลับมาอยู่ในรูปของแคทไอโอนที่ไม่สามารถถูกจับไว้ในคลอลัมนี้ได้ รูปที่ 13.3 แสดงการแยกแคทไฮโอนด่างๆ ในสารละลายน้ำโดยการเปลี่ยนความเข้มข้นของคลอไรค์ไฮโอน

รูปที่ 13.3 การแยกไฮโอนของโลหะ โดยใช้เรซินชนิดแลกเปลี่ยนแอนิโอน

จุดประสงค์ของการทดลอง

1. เพื่อศึกษาเทคนิควิธีการแยกเหล็กออกจากโคนอลต์โดยใช้เรซินชนิดแลกเปลี่ยนแอนิโอน (Anion- exchanger resin)
2. เพื่อหาปริมาณเหล็กและโคนอลต์ในสารละลายน้ำด้วยวิธีสเปกโทรฟอโตเมตรี

อุปกรณ์ที่ใช้ในการทดลอง

- คอลัมน์แก้ว	ขนาด 0.5×12 นิ้ว	1 อัน
- เครื่องมือสเปค โทรนิก 20		1 ชุด
- กระบอกตวง	ขนาด 50, 100 มล.	อย่างละ 1 ใบ
- ปีเปด	ขนาด 1, 5, 10 มล.	อย่างละ 1 อัน
- ขวดวัสดุปรินิมาตร	ขนาด 25, 50, 100 มล.	

สารละลายน้ำที่ใช้ในการทดลอง

- 6 M HCl
- 4 M HCl
- 5% ไฮดรอกซิลามีน ไฮโดรคลอไรด์ ($\text{NH}_2\text{OH} \cdot \text{HCl}$) เครื่ยนโดยชั่งไฮดรอกซิลามีน ไฮโดรคลอไรด์ 5 กรัม ละลายน้ำเป็นสารละลายน้ำ 100 มล.
- 0.3% orthophenantholine เครื่ยนโดยชั่ง orthophenantholine 0.3 กรัม ละลายน้ำใน 95% ethanol 100 มล. (เบิกจากห้องปฏิบัติการ)
- 2.0 M NaOAc เครื่ยนได้โดยผสม 4 M NaOH กับ 4 M HOAc เข้าด้วยกัน โดยใช้ปริมาตรของสารละลายน้ำ 100 มล.
- 50% NH_4SCN เครื่ยนโดยชั่ง NH_4SCN 50 กรัม ละลายน้ำเป็นสารละลายน้ำ 100 มล.
- Acetone (อะซิโตน)
- เรซินชนิดแลกเปลี่ยน ไอออน (Dowex , x-8 ขนาด 50-100 mesh)
- สารละลายน้ำที่ต้องผสมของเหลวและโคนอลต์

วิธีทดลอง

1. เตรียมคอลัมน์ ใส่ไข้แก้วที่ชุ่มน้ำลงในคอลัมน์ให้ไข้แก้วอุดที่ปลายถ่างสุดเพื่อกันไม่ให้เรซินที่ใส่ตามลงไปหลุดออกจากคอลัมน์ (ในขณะที่ใส่ควรมีน้ำอุ่นในคอลัมน์เล็กน้อย)
2. นำเรซินชนิดแลกเปลี่ยนแอนิโอดอนแซฟในกรดเกลือเข้มข้น 6 M แล้วเทใส่ลงในคอลัมน์ให้สูงประมาณ 8 – 10 นิ้ว ควรใช้แท่งแก้วเคาะเบาๆ ข้างคอลัมน์เพื่อให้เรซินแน่น (ในตลอดการทดลองต้องระวังไม่ให้คอลัมน์แห้ง)
3. ผ่าน 4 M HCl ครั้งละ 25 มล. 2-3 ครั้ง โดยให้อัตราการไหลของ HCl ผ่านคอลัมน์ 1-2 มล./นาที ก่อนจะผ่าน 4 M HCl ลงในคอลัมน์แต่ละครั้งต้องให้สารละลายส่วนแรกผ่านออกจากคอลัมน์จนเกือบแห้งแล้วจึงเติม HCl ส่วนที่ 2 ลงไปตามลำดับ
4. ปีเปตสารละลายตัวอย่าง 1 มล. ใส่ลงในคอลัมน์พยาختาเปาปีเปตใส่ลงในคอลัมน์ให้ใกล้กับเรซินมากที่สุด เพื่อป้องกันไม่ให้สารละลายตัวอย่างติดอยู่ข้างคอลัมน์ ปล่อยให้สารละลายตัวอย่างขมอยู่ในคอลัมน์ให้มากที่สุด (ระวังอย่าให้แห้ง)
5. เติม 1 มล. ของ 4 M HCl แล้วปล่อยให้สารละลายกรดไหลผ่านคอลัมน์ให้ช้าที่สุด โดยให้อัตราการไหลผ่านของสารละลาย 1-2 มล./ นาที ทำแบบนี้จนกระทั่งสารละลายที่อยู่เหนือนีโอเรซินใส่ไม่มีสีเหลืองปรากฏ
6. คงไว้เวลาผ่านไป 5-10 นาที จะเห็นແสนสีเขียวและสีเหลืองแสดงให้เห็นการแยกเกิดขึ้น
7. เติม 4 M HCl 28 มล. ลงในคอลัมน์
8. เก็บสารละลายที่ไหลผ่านคอลัมน์ลงในขวดปรินาครขนาด 100 มล. (ส่วนนี้จะได้เป็นสารละลายโภนอลด์ออกมา) ทดสอบจนแน่ใจว่าสารละลายหมดสุดท้ายไม่มีโภนอลด์ด้วยสารละลาย 3:1 ของอะซิโคน และสารละลาย 50% NH₄SCN หลังจากนั้นทำให้สารมีปริมาตรครบ 100 มล. ตัวตน้ำกลั้น

9. เติมน้ำกลั่น 28 มล. ผ่านคอลัมน์แล้วเก็บสารละลายที่ผ่านออกจากการคอลัมน์ในขวดวัดปริมาตรขนาด 100 มล. (สารละลายส่วนนี้คือสารละลายเหล็ก) ทดสอบด้วย KSCN จนแน่ใจว่าสารละลายเหล็กถูกอีจุทธอกمانาจนหมด ทำให้สารมีปริมาตรครบ 100 มล. ด้วยน้ำกลั่น

10. ปีเป็คสารละลายโคงอลต์ (สารละลายข้อ 8) มา 25 มล. ใส่ลงในขวดวัดปริมาตรขนาด 50 มล. เดิมสารละลาย 3:1 โดยปริมาตรของอะซิโคนและ 50% NH₄SCN จะได้ปริมาตรพอดีขึ้น จะได้สารละลายสีน้ำเงินของสารประกอบเชิงช้อนของโคงอลต์ นำสารละลายที่ได้นึ่งร้อนใส่เซลล์ วัดค่าการดูดกลืนแสง (absorbance) ด้วยเครื่องมือสเปกโตรนิก 20 ที่ความยาวคลื่น 620 nm. โดยใช้สารละลาย 3:1 ของอะซิโคนและ 50% NH₄SCN เป็นสารละลาย blank จากค่าการดูดกลืนแสงที่วัดได้ หากความเข้มข้นของสารละลายโคงอลต์จากการฟามาตรฐาน ตรวจสอบกราฟมาตรฐานจากอาจารย์ผู้ควบคุมการทดลอง สำหรับการวัดค่าการดูดกลืนแสงของสารประกอบเชิงช้อนของโคงอลต์ จะต้องทำอย่างรวดเร็ว เพราะว่าสีน้ำเงินของสารละลายไม่เสถียร

11. ปีเป็คสารละลายเหล็กในข้อ 9 มา 3 มล. ใส่ในขวดวัดปริมาตรขนาด 50 มล. เติม 5 มล. ของ 5% ไฮดรอกซิลามิโนไฮดรคลอไรด์ แล้วเติม 10 มล. ของ 2.0 M โซเดียมอะซิเตต งานนี้เติม 5 มล. ของ 0.3% orthophenantholine จะได้สารประกอบไฮอนเจิงช้อนของเหล็กสีส้มแดง เอื้อทางสารละลายให้มีปริมาตร 50 มล. ด้วยน้ำกลั่น เขย่าสารละลาย นำสารละลายใส่ในเซลล์ วัดค่าการดูดกลืนแสง ด้วยเครื่องมือสเปกโตรนิก 20 ที่ความยาวคลื่น 500 nm. โดยใช้สารละลายผสม (ยกเว้นสารตัวอย่าง) เป็นสารละลาย blank จากค่าการดูดกลืนแสงที่วัดได้ หากความเข้มข้นของเหล็กจากการฟามาตรฐาน (กราฟมาตรฐานจากอาจารย์ผู้ควบคุมจะเป็นผู้เตรียมไว้ให้)

12. คำนวณหาความเข้มข้นของเหล็กและโคงอลต์เป็นมิลลิกรัมต่อปริมาตรของสารละลาย ตัวอย่างเริ่มต้นที่ใช้ 1 มิลลิลิตร

หมายเหตุ

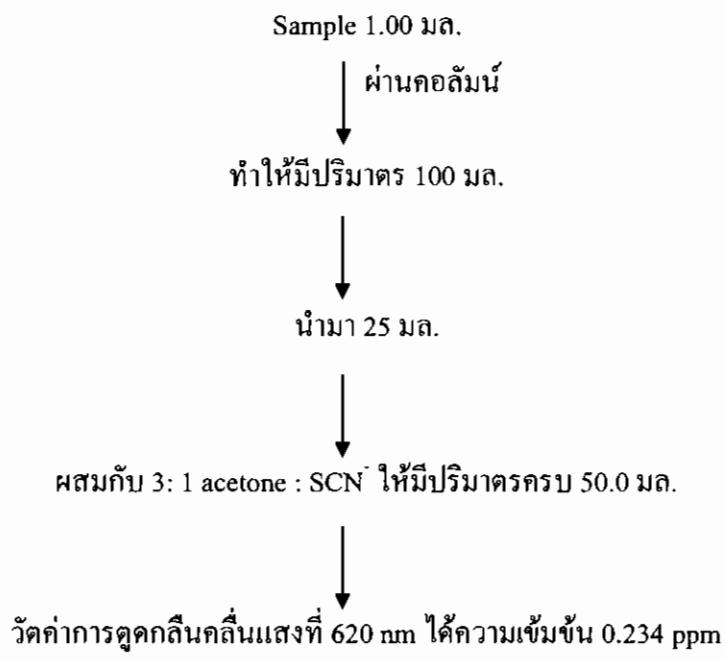
การทดลองในข้อ (10) และ (11) หากสารประกอบไฮอนเจิงช้อนที่นักศึกษาเตรียมได้มีค่าการดูดกลืนแสงมากกว่ากราฟมาตรฐานที่เตรียมไว้ให้ นักศึกษาจำเป็นที่จะต้องทำให้สารละลายไฮอนเจิงช้อนมีความเข้มข้นลดลงโดยการทำให้สารละลายเจือจาง (dilution)

ตัวอย่างการคำนวณ

สมมติว่าความเข้มข้นของโคบอลต์ที่อ่านได้จากการฟื้มค่าเท่ากับ 0.234 ppm
 ความเข้มข้นของเหล็กที่อ่านได้จากการฟื้มค่าเท่ากับ 0.123 ppm

วิธีทำ

ขั้นตอนการวิเคราะห์โคบอลต์

การคำนวณ

สารละลายน้ำไปร่วมค่าการดูดกลืนแสง 1000 ml. จะมีโคบอลต์ 0.234 mg

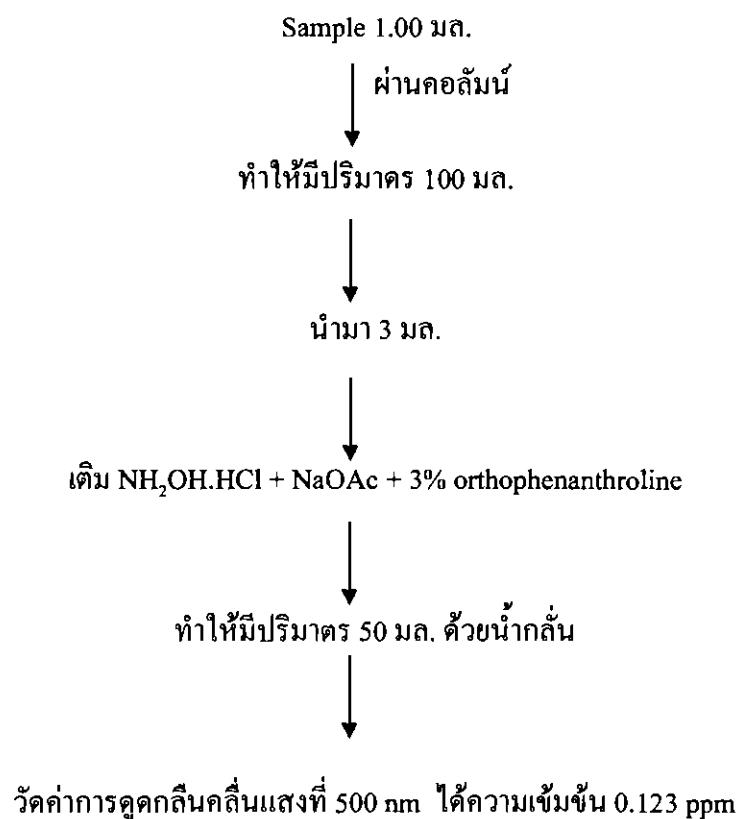
$$\text{สารละลายน้ำอยู่ } 50 \text{ ml. จะมีโคบอลต์} = \frac{0.234 \times 50}{1000} \text{ mg}$$

สารละลายน้ำอยู่ 50 ml ถูกเตรียมจากสารละลายน้ำที่ออกจากการคอลัมน์ 25 ml
 นั่นคือ สารละลายน้ำ 25 ml จะมีปริมาณโคบอลต์ $= \frac{0.234 \times 50}{1000}$ mg

$$\begin{array}{lcl}
 \text{สารละลายน้ำทึบหนด } 100 \text{ ml } \text{ ดังนี้จะมีโคบอลต์} & = & \frac{0.234 \times 50 \times 100}{1000 \times 25} \text{ mg} \\
 & = & 0.0468 \text{ mg}
 \end{array}$$

$$\begin{array}{lcl}
 \text{สารละลายน้ำ } 100 \text{ ml } \text{ มาจาก original sample } 1 \text{ ml} \\
 \text{นั้นคือความเข้มข้นของโคบอลต์ในตัวอย่างเริ่มต้น} & = & 0.0468 \text{ mg/ml}
 \end{array}$$

ขั้นตอนการวิเคราะห์เหล็ก

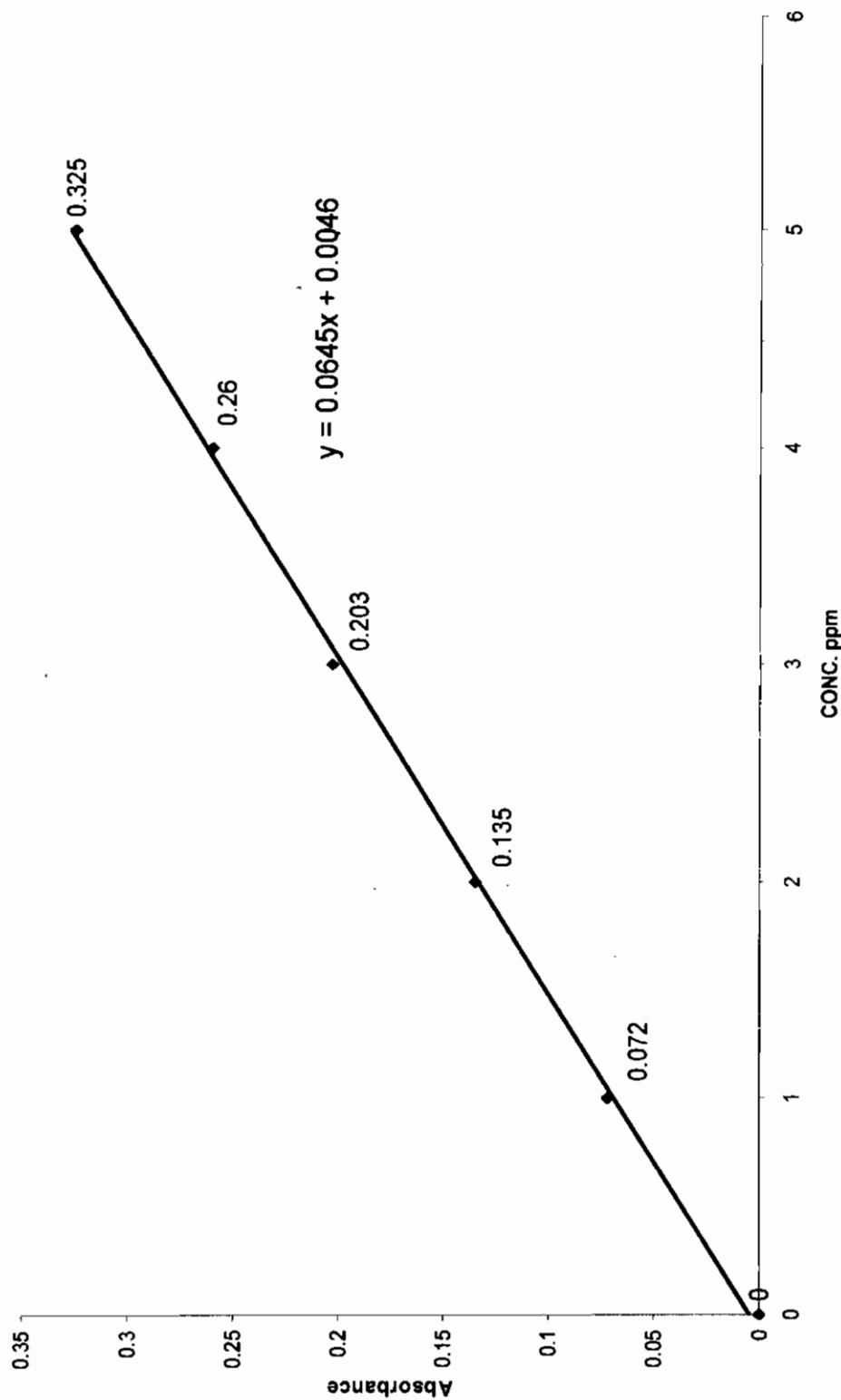
การคำนวณ

$$\begin{array}{l} \text{สารละลายน้ำไปร์ค่าการดูดกลืนแสง } 1000 \text{ ml } \text{ จะมีเหล็ก } 0.123 \text{ mg} \\ \text{สารละลายน้ำอยู่ } 50 \text{ ml } \text{ จะมีเหล็ก } = \frac{0.123 \times 50}{1000} \text{ mg} \end{array}$$

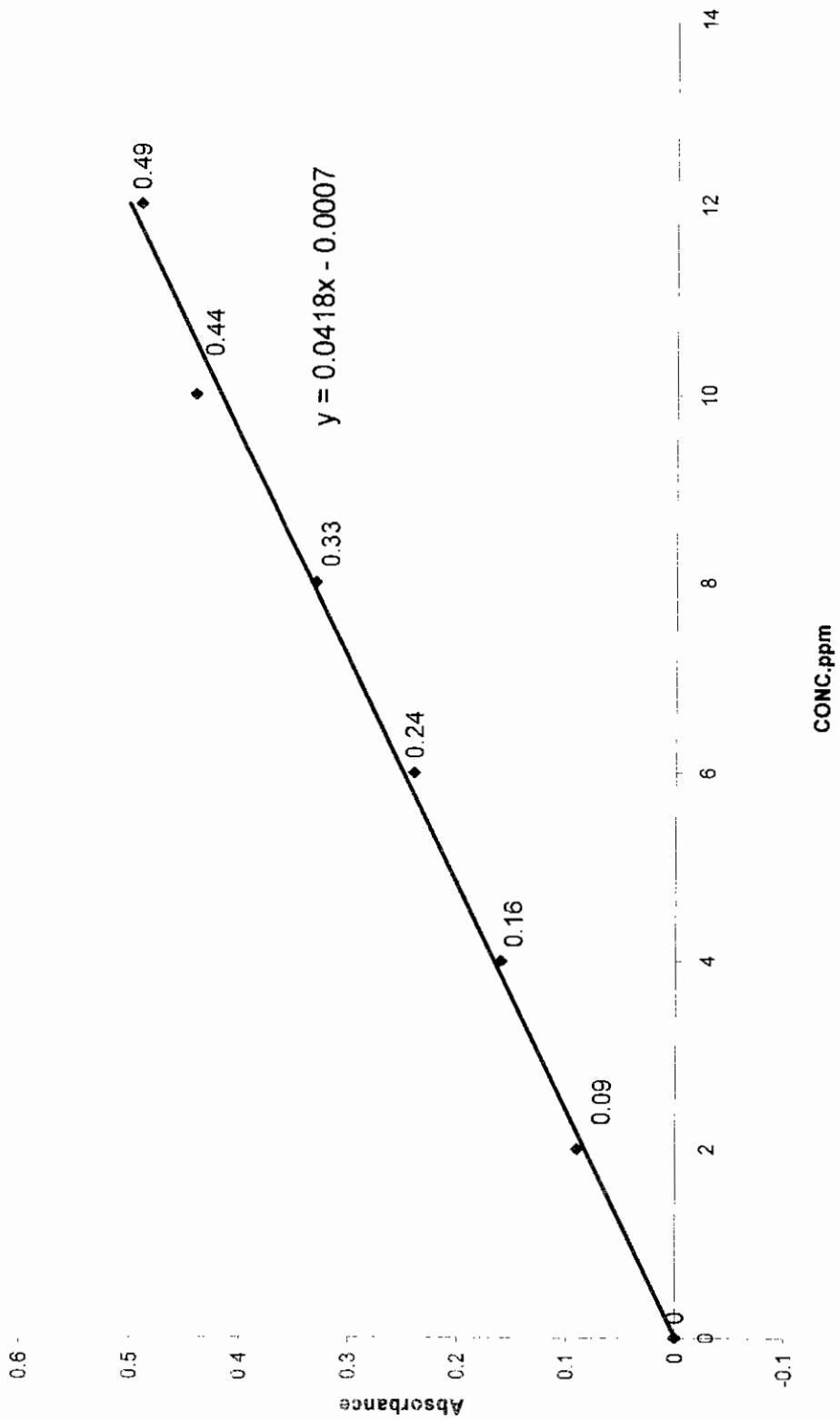
$$\begin{array}{l} \text{สารละลายน้ำ } 50 \text{ ml } \text{ ถูกเติบมจากสารละลายน้ำที่อุดกอดล้ม } 3 \text{ ml } \\ \text{นั่นคือ } \text{สารละลายน้ำ } 3 \text{ ml } \text{ จะมีปริมาณเหล็ก } = \frac{0.123 \times 50}{1000} \text{ mg} \\ \text{สารละลายน้ำทั้งหมด } 100 \text{ ml } \text{ ดังนั้นจะมีเหล็ก } = \frac{0.123 \times 50 \times 100}{1000 \times 3} \text{ mg} \\ = 0.205 \text{ mg} \end{array}$$

$$\begin{array}{l} \text{สารละลายน้ำ } 100 \text{ ml } \text{ มาจาก original sample } 1 \text{ ml } \\ \text{นั่นคือความเข้มข้นของเหล็กในตัวอย่างเริ่มต้น } = 0.205 \text{ mg/ml} \end{array}$$

การวัดความสูงของสารในแก้ว $\lambda_{\text{max}} = 500 \text{ nm}$

การพนาระสูตรฐานะปริมาณโคบอเลต $\lambda_{\text{max}} = 620 \text{ nm}$

คำถาม

1. ทำไนจึงต้องเติมสารละลายน 3:1 โดยปริมาตรของอะซิโคนและ 50% NH_4SCN ลงในสารละลายนอกบอลต์
2. ทำไนการเปลี่ยนความเข้มข้นของ HCl จึงทำให้เกิดการแยกไฮอนโลหะหนักได้
3. ท่านคิดว่าการแยกไฮอนของโลหะหนักโดยการใช้ cation exchange resin จะทำได้หรือไม่ เพราะเหตุใด